

го виконання дій, а також різновидів дихання, застосовуваного плавцями (безперервного і вибухового): виконання багаторазових видихів у воду через ніс і рот, виконання повного видиху у воду як головної умови виконання швидкого вдиху, вправи із затримкою дихання.

При навчанні рухам ніг і рук кролем найбільш складним для глухих дітей 5–6 років виявилось виконання плавних і ритмічних рухів, а також узгодження рухів ніг та рук. Для подолання й усунення цих труднощів застосовувалися такі методичні прийоми: виконання вправ у парах і полегшення умов виконання вправ.

При навчанні техніки плавання кролем, як на грудях, так і на спині, у глухих дітей основні ускладнення полягали у невмінні погодити безперервні рухи кінцівками з диханням у тому ритмі, що визначається структурою способу плавання. Виходячи з цього, глухим дітям пропонувалося поетапне освоєння техніки виконання цього виду вправи.

Висновки:

1. Метод наочного навчання відіграє найбільш важливу роль при навчанні плавання глухих дітей 5–6 років, оскільки найбільш зручний для їх сприйняття. У процесі наочного навчання використовувались не лише зорове сприйняття, а й асоціації, які виникали при образному поясненні.

2. На початку навчання плавання глухих дітей основну увагу необхідно приділяти вправам, які характеризують ступінь опанування основних навичок плавальних рухів.

3. Взаємозв'язок і взаємозумовленість використання наочного і практичних методів навчання значно скорочують період засвоєння техніки плавальних рухів.

4. Використання жестів, а також карток із завданнями, малюнків у роботі з глухими дітьми дошкільного віку значно інтенсифікують процес їхнього навчання плавання.

Література

1. Байкіна Н.Г. Физическое воспитание в школе глухих и слабослышащих : учеб. изд. / Н.Г. Байкіна, Б.В. Сермеев. – М. : Сов. спорт, 1991. – 64 с.
2. Глубокова Л.В. Музыкально-ритмические занятия в младших классах школы для глухих детей / Л.В. Глубокова, Е.З. Яхнина // Дефектология. – 1987. – № 4. – С. 46–51.
3. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка / Л.С. Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 62–76.
4. Оздоровительное, лечебное и адаптивное плавание / [Н.Ж. Булгакова, С.Н. Морозов, О.И. Попов и др.]. – М. : Академия, 2005. – С. 364–365.
5. Яшунская Н.Г. Музыкальное воспитание глухих дошкольников / Н.Г. Яшунская. – М. : Просвещение, 1986. – 317 с.

СОШЕНКО С.М., ПИЛИПЕНКО М.М.

УРАХУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АБІТУРІЄНТІВ У ПРОЦЕСІ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Освітня діяльність у процесі довузівської підготовки (далі – ДП), як цілеспрямована передача та засвоєння знань, досвіду, спрямована на свідоме професійне самовизначення особистості, передбачає навчання на за-

садах глибокої поваги до особистості, урахування особливостей індивідуального розвитку, ставлення до абітурієнта як до свідомого суб'єкта навчально-виховної взаємодії.

У науковій літературі розрізняють форми навчальної діяльності, які пронизують процес навчання й різняться кількістю зайнятих осіб та способами організації роботи, а саме: фронтальна, парна, індивідуальна та групова. Групова форма роботи компенсує недоліки фронтальної й індивідуальної. Дослідники Г. П'ятакова, Н. Заячківська вважають, що групова навчальна діяльність – навчання в малих групах, об'єднаних загальною метою за опосередкованого керівництва учителем і співпраці з учнями [1; 6].

Групова освітня діяльність абітурієнтів у процесі ДП багатофункціональна, а саме: організаційна (цілеспрямована навчальна діяльність для здобуття відповідних знань); мотиваційна (формування провідних мотивів професійного самовизначення); навчальна (свідоме здобуття знань, формування вмінь, навичок); розвивальна (розвиток професійного світогляду та особистості).

Інтерактивне навчання, як форма пізнавальної діяльності, має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Це співнавчання, взаємонавчання, де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють [1; 6].

Вибір методів навчання, за допомогою яких педагог і абітурієнти в процесі ДП реалізують поставлені цілі, зумовлений метою навчання, змістом навчального матеріалу та специфікою предметної сфери, темпом та терміном процесу навчання, стилем навчання і рівнем педагогічної майстерності педагога, дидактичним та матеріально-технічним забезпеченням процесу навчання, рівнем підготовки учнів. У процесі діяльності іноді важко визначити чіткі межі між різними методами навчання: вони перетинаються, доповнюють один одного, складаються в комплексний “пакет”, систему прийомів.

Ефективність застосування форм і методів визначається специфікою процесу навчання, зокрема: зміст заняття – програмовий матеріал із дисципліни; мета – реалізація навчальних цілей, загальний розвиток особистості, надання оптимальної можливості в особистісному становленні й розвитку, розширення можливостей самовизначення; результат – створення дидактичних умов для успіху особистості в навчальній діяльності, збагачення мотиваційної, інтелектуальної сфер [2; 4].

Мета статті – з'ясувати можливості підвищення ефективності освітньої діяльності, спрямованої на свідоме професійне самовизначення особистості, шляхом урахування індивідуальних особливостей абітурієнтів у навчальному процесі ДП.

Навчання абітурієнтів у процесі ДП відбувається після основного навчального процесу в ЗНЗ, ВНЗ I–II рівнів акредитації чи робочого дня (для працюючих осіб), тобто є додатковим суттєвим фізичним і психологічним

навантаженням, а якісний склад контингенту вимагає неабиякої педагогічної майстерності, поєднання загальноосвітніх дисциплін із профільними, систематичної профорієнтаційної роботи, нормалізації функціонального стану абітурієнтів. З огляду на це, однією з педагогічних умов професійно орієнтованої освітньої діяльності є врахування індивідуальних особливостей абітурієнтів у навчальному процесі. Абітурієнти відрізняються за динамічними характеристиками, типовою поведінкою в усталених ситуаціях, за легкістю і швидкістю засвоєння знань, умінь і навичок, тобто за індивідуально-типологічними особливостями (темпераментом, характером, здібностями) [2; 7]. Урахування індивідуальних особливостей абітурієнтів дає змогу здійснювати індивідуалізацію та диференціацію навчання, використовувати репродуктивні, програмно-алгоритмізовані, проблемно-пошукові, інтерактивні методи, а також стимули (довіра, інтерес, відповідальність, лідерство, час, важливість, професія, контроль).

Диференціація навчання надзвичайно актуальна для ефективності освітньої діяльності в процесі ДП абітурієнтів, оскільки контингент ПК формується переважно з випускників ЗНЗ різного профілю (85%), випускників ВНЗ I–II рівнів акредитації (10%), осіб, які мають суттєвий розрив між навчанням у школі та вступом до ВНЗ (5%), тобто абітурієнтів різного рівня підготовки та віку. Різноманітність загальноосвітньої підготовки абітурієнтів посилюється й індивідуальними особливостями та потенційними можливостями, тобто сформованістю основних навчальних умінь, оскільки засвоєння матеріалу вимагає вміння аналізувати його, порівнювати, узагальнювати, виділяти головне, суттєве, знаходити відмінне й подібне. Індивідуалізація передбачає співвідношення навчального матеріалу з індивідуальними особливостями й можливостями суб'єктів навчання. Впровадження індивідуалізації навчання доцільне для індивідуального сприймання, запам'ятовування та застосування отриманих знань в умовах групового навчання у процесі ДП [2; 3]. Використання програмно-алгоритмізованих методів сприяє актуалізації знань, навичок і вмінь діяти в ситуації з чітко визначеним алгоритмом дій. Ситуації, коли особі необхідно визначитися з кількома варіантами, прийняти правильне рішення, потребують застосування проблемних та інтерактивних методів навчання, тому важливим засобом формування знань, умінь і навичок щодо професійного самовизначення є пошукові, проблемно-пошукові методи навчання [4; 5].

Дослідження ефективності урахування індивідуальних особливостей абітурієнтів у процесі ДП проведено на шести групах (101 особа), з яких одна – контрольна (КГ), а інші – експериментальні (ЕГ 1–5).

У процесі констатувального етапу експерименту з'ясували рівень сформованості знань і вмінь абітурієнтів (контрольні зрізи знань із української мови та математики), а також індивідуально-психологічні особливості досліджуваних (тест-опитувальник “Параметри особистості” (за Г. Айзенком), тест “Самооцінка вольових якостей” (за І. Юсуповим), тест “Чи лідер Ви?”; тест “Характер. Акцентуації” (за Шмішеком), тест “Чи не геній Ви?”, “Методика піктограм”, опитувальник САН (за К. Яхіним і

Д. Менделевичем), методика “Коректурна проба Бурдона”), адже у навчальній діяльності ДП, у колективних відносинах виявляються не окремі психічні властивості абітурієнтів чи їх сукупність, а конкретна індивідуальність (неповторне поєднання характеру, темпераменту, розуму, волі, почуттів, мотивів діяльності, сформованих здібностей).

Узагальнення показників рівня сформованості знань і вмінь абітурієнтів на початку навчання, рівня інтелекту, результатів запам’ятовування дає близько 30% осіб низького рівня за всіма зазначеними показниками, що фактично свідчить про їх незабезпеченість основними знаннями та вміннями їх здобувати. Психічні властивості особистості, а також схильності, переконання, знання, навички, уміння й звички, – усі ці якості властиві людині протягом якщо не всього життя, то досить тривалого його періоду, саме тому правильна оцінка індивідуальних особливостей допомагає правильно оцінювати індивідуальні особливості й використовувати їх у навчально-виховному процесі ДП.

Установлено, що в ЕГ 1, 5 налічувалось, відповідно, 64% і 48% осіб сильного, неврівноваженого темпераменту, із переважанням збудження та 18% і 22% осіб сильного, урівноваженого, рухливого типів темпераменту (холерики та сангвініки). Темперамент позитивно або негативно позначається на поведінці, виступаючи основою формування характеру людини, але безпосередньо не визначає спрямованості, інтересів та ідеалів особистості, тому порівняння типу темпераменту зі стилем поведінки дає змогу констатувати, що майже 60% абітурієнтів не в змозі самостійно обрати професію відповідно до можливостей, адже оцінюють себе необ’єктивно.

Виявлено, що 39,5% опитаних – потенційні екстраверти (добре засвоюють соціальні норми та легко налагоджують контакти з іншими, відкриті для зовнішніх впливів); 15% опитаних – потенційні інтроверти (ім притаманні нетовариськість, замкнутість, соціальна пасивність (за високої наполегливості), схильність до самоаналізу й труднощі щодо соціальної адаптації); 42% – амбіверти, яким притаманні риси екстра- та інтроверсії. Установлено, що 21% – емоційно стабільні люди, які не схильні до занепокоєності, стійкі стосовно зовнішніх впливів, викликають довіру, схильні до лідерства; 46% – емоційно врівноважені особи; 22% – емоційно нестабільні (нейротичні) люди; три особи – нейротики, у яких легко виникають депресивні стани навіть у звичайних життєвих ситуаціях.

Визначення акцентуацій характеру дає змогу зазначити, що в ЕГ понад норму (12 балів) прояв таких акцентуацій, як гіпертимність, емотивність, циклотимічність, дистимічність. У групах (ЕГ 1–3, 5) виявляється понад норму збудливість.

Вивчено рівень психічного стану абітурієнтів шести груп. Найгірші показники виявлено в ЕГ 4. За ступенем депресії 30% осіб ЕГ 4 віднесені до пограничного стану, тобто межі між хворобою та здоров’ям.

Вивчення мотивів вибору професії абітурієнтами дало змогу встановити, що відбулося значне нівелювання як думки батьків, так і особистих планів. Зростання впливу поінформованості та педагогічного колективу

дає можливість внесення певних коректив у процес свідомого професійного самовизначення на етапі ДП.

Оскільки початковий рівень сформованості умінь та навичок (за контрольними зрізами знань) в усіх групах був практично однаковий і отримані результати могли бути віднесені до однієї генеральної сукупності спостережень, доцільність використання методів і форм визначали на основі вивчення особистості кожного абітурієнта та характеристики групи за індивідуальними особливостями контингенту.

Професійному самовизначенню та підвищенню рівня сформованості знань і вмінь абітурієнтів сприяло урахування індивідуальних особливостей абітурієнтів у навчальному процесі ДП. Із цією метою:

– в ЕГ 1 і ЕГ 5 здійснювали індивідуалізацію та диференціацію навчання для збереження, урахування й розвитку особистих якостей кожного суб'єкта навчання, враховуючи прояв типу темпераменту (64% – холерики, 48% – сангвініки); диференціація (внутрішня, зовнішня) зумовлена якісним складом контингенту (абітурієнти різного рівня підготовки та віку), а різноманітність загальноосвітньої підготовки абітурієнтів посилюється й індивідуальними особливостями та потенційними можливостями (сформованість основних навчальних умінь); індивідуалізація передбачала співвідношення навчального матеріалу з індивідуальними особливостями й можливостями суб'єктів навчання, тобто індивідуальне сприймання, запам'ятовування та застосування знань в умовах групового навчання;

– в ЕГ 2, ЕГ 3 використовували інтерактивні методи навчання, що створювали умови співпраці (полілог), коли центральне місце посідає абітурієнт (за М. Кларкіним), сприяли подоланню прояву понад норми акцентуацій характеру (гіпертимність, емотивність, циклотимічність, дистимічність) відповідно до психофізіологічної характеристики групи, зокрема: робота в малих групах (“Шляхи здобуття професійної освіти”, “Моя професійна концепція”), дискусії (“Чим визначається престижність професії?”, “Які професії популярні нині?”), диспути (“Роль волевиявлення особистості при виборі професії”), дебати (“Професійна придатність – заборона чи стимул для самовдосконалення?”), навчання як систематичне дослідження (“Чи є професія засобом самореалізації особистості?”, “Вплив оплати праці на вибір професії”), “синектика” (“Родинні династії в наш час”), ділові ігри (“Інтерв'ю з представником сфери обслуговування, правоохоронних органів”), імітаційні ігри (“Я – інженер-еколог, інженер-будівельник”), ситуативні вправи, проблеми, – та давали змогу виконати більший обсяг роботи, були результативними при засвоєнні знань і формуванні вмінь, мотивів навчання, уміння співпрацювати, планувати діяльність, здійснювати рефлексію, контроль, самоконтроль;

– використовували в усіх ЕГ стимули: довіри (надання абітурієнтам можливості самостійно приймати рішення щодо професійного самовизначення, спираючись на рівень знань та професійну поінформованість), інтересу (активізація в процесі оволодіння знаннями, новою інформацією про

професії, корегування професійного вибору), відповідальності (розгляд варіантів хибного вибору професії, аналіз їх наслідків), лідерства (заохочення в процесі вибору професії творчого підходу, активності абітурієнтів), часу (систематичне нагадування про ліміт часу, який виникає в період остаточного вибору ВНЗ та майбутньої професії), важливості (роз'яснення значення загальних та спеціальних знань – основи формування професійних умінь, навичок), професії (акцентування уваги на позитивних сторонах професій, їх специфіка та важливість для суспільства), контролю (контроль за засвоєнням знань, аналіз помилок, ініціювання самостійності у виборі професії).

Ефективність застосування методів оцінювали не тільки за результатами досягнутої освітньої діяльності, а й за показниками втрати абітурієнтів, визначеними за допомогою методики Бурдона шляхом встановлення коефіцієнтів концентрації уваги (k) та швидкості виконання певних операцій (s). Коректурну пробу Бурдона проводили впродовж 8 хв. на початку занять та в кінці. Далі порівнювали результати статистичного опрацювання вибірок, перевіряючи їх за допомогою F -критерію Фішера, χ^2 -критерію Пірсона та за допомогою ω -критерію, більш потужного для обмеженої кількості спостережень.

Встановлено, що впровадження індивідуалізації та диференціації навчання сприяло підвищенню рівня сформованості знань з одночасним зменшенням дисперсії, не виявлено осіб із низьким рівнем, а 25–30% осіб середнього рівня підвищили знання до достатнього, і лише одна особа – до високого, що не є статистично значущим порівняно з досліджуваним контингентом. Отже, абітурієнти різних типів темпераменту компенсували недоліки та переваги за рахунок індивідуалізації, а неоднорідність рівня знань – шляхом диференціації навчання.

Впровадження інтерактивних методів навчання сприяє значному підвищенню рівня знань абітурієнтів, 20% осіб достатнього рівня підвищили знання до високого з мови і лише 6% осіб з математики; 20% осіб підвищили знання із середнього рівня до достатнього; зовсім не виявлено осіб низького рівня, які мали початково низький рівень підготовки. Достовірність одержаних результатів супроводжується зменшенням дисперсії та незначною похибкою визначення результату. Отже, інтерактивне навчання активізує абітурієнтів, підвищує результативність навчання, створює резерви для збільшення обсягу навантаження – введення профорієнтаційної складової, розвиває комунікативні навички.

Загальні показники рівня знань суттєво підвищилися (особливо для осіб, що мали початково низький рівень підготовки): зовсім не виявлено осіб із низьким рівнем (17,8% осіб низького рівня підвищили знання до середнього), а вагома частина абітурієнтів середнього рівня (25% осіб) підвищили знання до достатнього (див табл.).

Аналіз статистичних даних зміни концентрації уваги і швидкості виконання операцій в ЕГ доводить ефективність впровадження різних форм і методів навчання в умовах специфічної освітньої діяльності, а також свід-

чить про готовність абітурієнтів до виконання навчальної діяльності на необхідному рівні з відповідною концентрацією уваги. Значне підвищення швидкості виконання операцій супроводжується збільшенням кількості помилок, але є свідченням прояву значної сили волі та мобілізації резервів організму.

Таблиця

Порівняльна таблиця успішності абітурієнтів ДП

Група	Предмет, термін	Рівень знань							
		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		к-ть осіб	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%
КГ	укр. мова (ПЗ)	2	10	5	24	9	43	5	24
	укр. мова (КЗ)	2	10	15	71	4	19	–	–
	математика (ПЗ)	–	–	5	24	16	76	–	–
	математика (КЗ)	–	–	14	67	7	33	–	–
ЕГ 1	укр. мова (ПЗ)	–	–	12	55	10	45	–	–
	укр. мова (КЗ)	–	–	17	77	5	23	–	–
	математика (ПЗ)	1	5	4	18	11	50	6	27
	математика (КЗ)	–	5	10	45	11	50	–	–
ЕГ 2	укр. мова (ПЗ)	–	–	6	38	10	62	–	–
	укр. мова (КЗ)	–	25	8	50	4	25	–	–
	математика (ПЗ)	–	–	4	25	6	37,5	6	37,5
	математика (КЗ)	1	6	7	44	8	50	–	–
ЕГ 3	укр. мова (ПЗ)	–	–	7	44	8	50	–	–
	укр. мова (КЗ)	3	19	10	62	3	19	–	–
	математика (ПЗ)	–	–	4	25	8	50	4	25
	математика (КЗ)	–	–	5	31	11	69	–	–
ЕГ 4	укр. мова (ПЗ)	–	–	8	33	5	21	11	46
	укр. мова (КЗ)	4	17	11	46	9	37	–	–
	математика (ПЗ)	–	–	8	33	16	67	–	–
	математика (КЗ)	2	8	16	67	6	25	–	–
ЕГ 5	укр. мова (ПЗ)	–	–	3	13	13	57	7	30
	укр. мова (КЗ)	–	–	10	43	13	57	–	–
	математика (ПЗ)	–	–	4	17	17	74	2	9
	математика (КЗ)	–	–	9	39	14	61	–	–

Висновки. Специфіка та якісний склад контингенту ДП вимагає врахування індивідуальних особливостей абітурієнтів при виборі форм та методів освітньої діяльності. За даними дослідження очевидно, що інтерактивне навчання активізує абітурієнтів ДП, розвиває комунікативні навички, підвищує результативність навчання, створює резерви для підвищення навантаження – введення профорієнтаційної складової.

Подальший розвиток досліджень здійснюється в напрямі розробки структурно-логічної модульності дисциплін, що вивчаються в процесі ДП.

Література

1. Активні та інтерактивні методи навчання / [укладач О.С. Кравчина]. – К. : ЦППО АПН України, 2003. – 32 с.

2. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посібник / О.І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
3. Гончаренко С.І. Проблеми індивідуалізації процесу / С.І. Гончаренко, В.М. Володько // Педагогіка і психологія, 1995. – № 1. – С. 63–71.
4. Гунда Г.В. Інновації у підготовці фахівця в умовах класичного університету / Г.В. Гунда, Г.В. Сагарда. – Ужгород, 2000. – 168 с.
5. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / [под ред. М.Н. Скаткина, В.В. Краевского]. – М. : Педагогика, 1978. – 208 с.
6. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М.В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 43–49.
7. Русалов В.М. О взаимоотношении свойств темперамента и эффективности индивидуальной и совместной деятельности / В.М. Русалов // Психологический журнал. – 1982. – Т. 3. – № 6. – С. 50–59.

СТЕПАНЮК К.І.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Інтеграція України у світове співтовариство передбачає створення системи освіти, яка відповідала б викликам часу, потребам особистості та суспільства в цілому. У цьому контексті слушною є думка В. Маздігона щодо прогнозування нових умов та інноваційних моделей освітнього розвитку [6, с. 10].

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи на сучасному етапі становлення нашої держави має відповідати пріоритетам звернення до особистості студента, його здібностей, власних можливостей та самореалізації. У зв'язку з цим особливою цінністю є відчуття нового, потяг до самовдосконалення, використання інноваційних форм та методів навчання у вищій школі, сучасних технологій навчання.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, основними напрямками оновлення змісту вищої освіти є: особистісна орієнтація системи освіти, пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, забезпечення якості освіти на основі новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики [7].

Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів початкової школи є необхідною умовою досягнення ними відповідного професійного рівня, орієнтування у різнобічному спектрі інноваційних педагогічних технологій, наукових досліджень і авторських шкіл. Зазначимо, що важливим є оптимальний вибір методів і прийомів навчання та доцільне їх використання на різних етапах засвоєння матеріалу.

Проблемі використання методів навчання у вищій школі присвячені дослідження А. Вербицького, В. Герасимової, В. Кругликова, В. Лозової, С. Мухіної, Є. Платонова, В. Сітарова, А. Соловйової, Ю. Шаранова та ін. Питання розробки, впровадження і використання інноваційних технологій навчання у професійній підготовці висвітлені у працях В. Андрущенко, Л. Дудко, І. Носаченко, Г. Селевка, С. Сисоєвої, Н. Шапілової та ін.

Законом України “Про інноваційну діяльність” окреслено механізми її впровадження у суспільстві, умови оновлення, подальшого розвитку і